

Weer boven water

Steeds meer mensen hebben financiële problemen. Sinds kort kunnen zij zich laten bijstaan door een vrijwilliger; een 'schuldhulpmaatje' biedt advies, steun en vooral: een luisterend oor. 'Mensen moeten het zelf doen.'

Tekst: Eva Prins

Wanhopig. Dat woord beschrijft volgens Annelies (41) het best haar gemoedstoestand toen ze driekwart jaar geleden bij Schuldhulpmaatje aanklopte. 'Alles bij elkaar had ik ongeveer 20.000 euro schuld: 16.000 bij mijn ouders, een terugvordering van de belastingdienst voor te veel ontvangen zorgtoeslag, een enorm hoge energierekening, een tandartsrekening van bijna duizend euro en een eigen bijdrage voor de psycholoog van een paar honderd euro. Hoe moest ik dat met mijn WAO-uitkering ooit allemaal betalen? Ik kon voor mijn gevoel geen kant meer op.'

Arbeidsongeschikt

Aan die schuldenophoping ging een lange periode van 'financieel wanbeheer' vooraf, vertelt ze. Zo'n vijftien jaar geleden had ze een relatie, een leuk huis en een baan als secretaresse. De relatie ging uit en een paar jaar later raakte Annelies arbeidsongeschikt door psychische klachten. Onverwerkte trauma's, bleek later, maar toen had ze er al jaren van opnames in psychiatrische instellingen, foute diagnoses en dito medicatie op zitten. 'Dan loopt je leven ineens heel anders dan de bedoeling was', aldus Annelies. 'Ik vond het moeilijk om mijn levenswijze aan te passen aan een lager inkomen. Een paar mooie laarzen, een nieuwe broek, af en toe uit eten: helemaal geen bijzondere dingen, maar van een WAO-uitkering kon ik dat niet betalen. Ik wilde daar niet aan. Ik nam een steeds hoger doorlopend krediet en nieuwe leningen. Zo dichtte ik het ene gat met het andere.'

Via haar werk woonde ze in een tijdelijke, goedkope huurwoning. Daar moest ze in 2006 uit. De nieuwe (huur)woning was bijna drie keer zo duur. De schulden liepen verder op. Haar ouders sprongen een paar keer bij, onder andere om een grote studieschuld af te lossen, maar ze leenden met rente en stelden voorwaarden: geen nieuwe leningen, financiële openheid en inzage in haar bankafschriften. 'Dat voelde heel benauwend.' Annelies klopte aan bij de Sociale Dienst. Die wilde haar wel helpen, maar dan zou ze waarschijnlijk de zeggenschap over haar geld kwijtraken. (zie kader). Dat vond ze te rigouzeus. Via via hoorde ze over het project Schuldhulpmaatje en meldde zich daar.

Vrijwilligers

Schuldhulpmaatje is een landelijk project dat vrijwilligers koppelt aan mensen die de eindjes niet meer aan elkaar kunnen knopen. Het is een initiatief van onder andere Kerk in Actie, het Landelijk Katholiek Diaconaal Beraad en de Protestants Christelijke Ouderenbond. Deze organisaties zagen het aantal mensen met financiële problemen almaar toenemen en wisten Cynthia Ortega, Tweede Kamerlid van de ChristenUnie, te interesseren voor het 'maatjesidee'. Ortega kreeg op haar beurt een meerderheid in het parlement achter haar voorstel om de vrijwilligershulp aan mensen met schulden uit te breiden. Het project kreeg vijf miljoen euro opstartsubsidie – die liep van juli 2010 tot decem-

ber 2011. Van dit geld werden pilotprojecten gestart, is een driedaagse training opgezet voor alle schuldhulpmaatjes en een helpdesk waar ze met hun vragen terecht kunnen. Inmiddels draait het project in veertig plaatsen en zijn ruim duizend vrijwilligers opgeleid. Van hen is tot nu toe ongeveer de helft gekoppeld aan een hulpvrager.

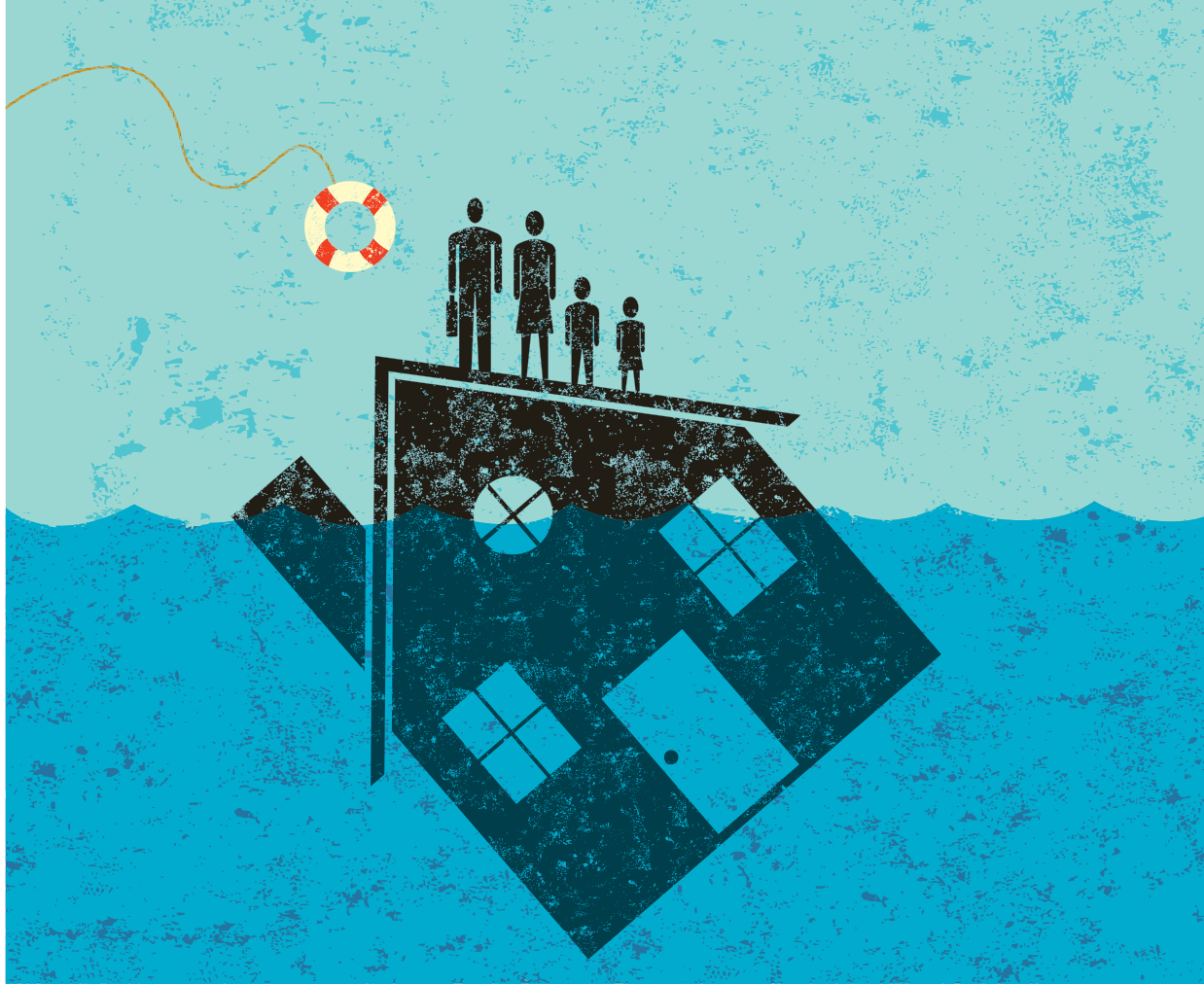
In elke plaats is het anders georganiseerd, maar doorgaans komen mensen bij Schuldhulpmaatje terecht via een kerk, de Voedselbank of bijvoorbeeld de

'Mensen doen dit werk vanuit hun hart'

Sociale Dienst of het maatschappelijk werk. Na een intakegesprek worden ze gekoppeld aan een maatje dat, afhankelijk van de behoefte, bijvoorbeeld helpt de administratie op orde te brengen, meekijkt over hoe en waar er eventueel nog bezuinigd kan worden of adviseert over onbekende voorzieningen en geldpotjes als bijvoorbeeld de Stichting Leergeld (voor schoolgaande kinderen) of het Jeugdsportfonds.

Laagdrempelig

Dit soort hulp van vrijwilligers aan mensen in financiële problemen, is niet nieuw. Zo werkt Humanitas al jaren met vrijwilligers die mensen helpen hun administratie op orde te krijgen. Ook verschillende schuldhulporganisaties werken met vrijwilligers, zoals Stadsring 51 in Amersfoort, die

meer dan honderd vrijwillige budgetcoaches inzet voor mensen in de schuldsanering (zie kader). Deze coaches zijn heel waardevol bij de ondersteuning in het dagelijks leven, zegt directeur Henk Kroon. 'De schuldsanering is een heel pittig traject, waarbij mensen drie jaar lang met het absolute minimum moeten rondkomen en geen misstap mogen maken. Dat vraagt veel discipline en doorzettingsvermogen. Door langdurige armoede vereenzamen mensen bovendien en raken ze geïsoleerd. De steun van een vrijwilliger is dan heel belangrijk om ervoor te zorgen dat mensen gemotiveerd blijven en het volhouden.'

Het werk van de budgetcoach is volgens Kroon vergelijkbaar met dat van een schuldhulpmaatje. Maar verschillen zijn er ook. De budgetcoach heeft meer een 'zakelijke insteek', terwijl een schuldhulpmaatje meer gericht is op 'morele steun'. 'Hij of zij heeft vaak wat meer tijd en persoonlijke aandacht.'

In Amersfoort helpt de budgetcoach bovendien alleen mensen die in een schuldsaneringstraject

zitten en dat voor maximaal anderhalf jaar. Een schuldhulpmaatje is er in principe voor iedereen met financiële problemen en ondersteunt zo lang als nodig is. Soms juist ook na de schuldsanering, om te voorkomen dat mensen terugvallen in hun oude uitgavenpatroon. Kroon ziet de schuldhulpmaatjes dan ook als 'een mooie, laagdrempelige, aanvulling', waardoor meer mensen hulp kunnen krijgen. 'Veel mensen hebben toch grote schroom om naar een officiële instantie te stappen. De stap naar een schuldhulpmaatje, via de kerk of bijvoorbeeld de Voedselbank, is misschien makkelijker.' Stadsring 51 heeft een convenant gesloten met Schuldhulpmaatje, zodat beide organisaties op één lijn zitten en er geen dubbel werk wordt gedaan.

Schrijnend

In Amersfoort is Schuldhulpmaatje een project van de Raad van Kerken. De meeste maatjes komen ook via een kerk, zegt coördinator Hans van Dijk, gepensioneerd manager en zelf

lid van de Protestantse Gemeente Amersfoort. Kerkelijk zijn is echter geen voorwaarde, voor maatjes noch voor hulpvragers. Iedereen is welkom en 'iedereen' komt ook. Van Dijk zag autochtonen en allochtonen, jongeren, ouderen, mannen, vrouwen, alleenstaanden en hele gezinnen. Voor de intakegesprekken bezoekt hij mensen thuis. De soms schrijnende armoede en eenzaamheid die hij daarbij aantreft, grijpen hem wel aan, zegt hij. 'Tafels vol ongeopende post, mensen in oude kleren, een lege koelkast. Vaak ook zitten deze mensen met de gordijnen of luxaflex dicht – letterlijk afgesloten van de buitenwereld.'

In zulke situaties is de verleiding voor maatjes soms groot om zelf flink aan de slag te gaan of spullen te geven, weet hij. Maar dat is niet de bedoeling: 'Een maatje is er om náást iemand te staan, te bemoedigen en te stimuleren het zelf te durven doen. Ze kunnen helpen met formulieren invullen en zelfs eens meegaan naar een loket of instelling, maar de mensen moeten het zelf doen.' Soms is het echter lastig om

niet té betrokken te raken of zaken over te nemen, erkent hij. 'Mensen doen dit werk toch vanuit hun hart.' In de training wordt daarom veel aandacht besteed aan deze valkuil.

Lichtpuntjes

Een luisterend oor, zo ziet Magda van Dijk haar rol vooral. Ze is de vrouw van Hans en het maatje van Annelies. 'Bij mijn eerste bezoek praatte ze bijna alleen maar', zegt ze over Annelies. 'Ze was zo blij dat ze eindelijk bij iemand haar verhaal kwijt kon.' Zaken overnemen doet Magda naar eigen zeggen niet, maar ze klopte wel bij haar kerk aan om te zien wat daar mogelijk was. Met succes. Annelies kreeg er een renteloze lening en een doorverwijzing naar een fonds dat haar energierekening wilde betalen. Ook droeg de kerk haar voor bij de Voedselbank. 'Daarvoor moest ik wel wat schaamte overwinnen', zegt Annelies. 'Ik dacht altijd: dat is

voor andere mensen, niet voor mij. De eerste keer dat ik daar kwam, voelde ik me heel klein en nederig. Nu ben ik vooral dankbaar.'

Ze bekeek samen met Magda, boekhouder van beroep, hoe ze haar inkomsten omhoog en haar uitgaven omlaag zou kunnen krijgen. 'Ik kon echt niet met geld omgaan. Door Magda's hulp word ik daar steeds handiger in. Zo kon ik nog veel bezuinigen op mijn mobiele telefoon en op de kapper. En ik kook nu vaker voor meerdere dagen; die porties vries ik dan in.'

Inmiddels heeft ze geregeld dat het termijnbedrag van haar zorgverzekering is verhoogd, zodat die schuld langzaam wordt afgelost. Ook de belastingaanslag betaalt ze in maandelijkse termijnen. Aan haar ouders betaalt ze nu nog enkel rente.

Ongeveer 50 euro per week houdt ze over om van te leven. 'Natuurlijk is dat soms moeilijk. Dan heb ik zin om lekker te winkelen, naar vrienden te gaan of een avond naar de bioscoop. Maar dat zit er nu gewoon even niet in.'

Dankzij haar schuldhulpmaatje ziet ze weer lichtpuntjes, zegt ze. 'Magda denkt en kijkt mee. Daardoor heb ik minder zorgen. Ik heb niet meer het gevoel: hoe ga ik dit ooit redden? Ik heb het niet breed, maar ik red het.'

Keerzijde

Annelies is geen uitzondering. Steeds meer mensen kampen met financiële problemen. In Nederland kunnen ongeveer een miljoen mensen hun maandelijkse rekeningen niet betalen, becijferde de Stichting Christelijke Schuldhulppreventie. In 2010 hadden ruim 700.000 huishoudens (bijna 10 procent van het totaal) problematische schulden: schulden waarop huishoudens meer moeten aflossen dan ze kunnen, blijkt uit de Monitor betalingsachterstanden 2010 van het ministerie van Sociale Zaken. Naar verwachting zal dit aantal door de aanhoudende econo-

mische crisis en bezuinigingen eerder groeien dan dalen. Schuldhulpmaatjes voorzien dus in een behoefte. Maar aan de groei – en het succes – van de inzet van vrijwilligers in de schuldhulpverlening zit ook een keerzijde, zegt Nadja Jungmann, lector Rechten, schulden en invordering aan de Hogeschool Utrecht. Ze loopt als onderzoeker al vijftien jaar mee in de wereld van de schuldhulpverlening en is positief over Schuldhulpmaatje, maar uit ook een zorg.

'Ik heb niet meer het gevoel: hoe ga ik dit redden?'

Tegelijkertijd met het stimuleren van vrijwilligerswerk in de schuldhulpverlening, wordt namelijk flink bezuinigd op de professionele instellingen. 'Het gevaar is dat vrijwilligers worden ingezet om die gaten op te vullen', zegt Jungmann. 'Met het risico dat ze klanten met zwaardere problematiek op hun bordje krijgen dan ze aankunnen of dan je van een vrijwilliger, hoe goed op- of begeleid ook, mag vragen. Denk aan mensen met een verslaving of zware psychische problemen. Dat is wel iets om goed in de gaten te houden.'

Nieuwe energie

Met Annelies gaat het intussen steeds beter. Sinds vier maanden heeft ze een werkervaringsplaats als receptioniste en administratief medewerker voor dertig uur, verspreid over vijf dagen. Onbetaald, maar wel met een kleine stagevergoeding. 'Dat scheelt toch weer 100 euro in de maand.' Belangrijker nog dan het geld is dat het werk haar zelfvertrouwen en energie geeft. 'Daarvoor lag ik vooral op de bank te piekeren en te doemdenken. Nu draai ik weer mee. Ik leef weer.'

De naam Annelies is om privacy-rendelen gefingeerd.

Uit het rood

In 2010 kwam bijna een kwart van de hulpvragers bij een schuldhulpinstantie in de schuldsanering, het zwaarste middel dat een schuldhulpverlener tot zijn beschikking heeft. Voor toelating is instemming van de schuldeisers nodig. Gaan die niet akkoord, dan kan de rechter alsnog toestemming verlenen; dan moeten de schuldeisers wel akkoord gaan. Deze wettelijke schuldsanering duurt drie jaar. In die tijd geeft de aanvrager alle zeggenschap over zijn of haar geld uit handen aan een bewindvoerder. een alleenstaande krijgt rond de 40 euro per week om van te leven. De bewindvoerder betaalt de vaste lasten en probeert zo veel mogelijk schulden af te lossen. De hulpvrager moet zich ondertussen houden aan strenge regels, zoals zich inspannen om (meer) werk en inkomsten te krijgen – dit geldt ook voor eventuele partner(s). Daarnaast volgen mensen in de schuldsanering vaak verplicht een cursus budgetbeheer en mogen ze absoluut geen nieuwe schulden maken. Aan het einde van dit zware traject worden als 'beloning' alle resterende schulden kwijtgescholden. Om schuldsanering vol te houden is een stabiele (thuis)situatie heel belangrijk. Wie zware psychische of verslavingsproblemen heeft, komt er daarom zelden voor in aanmerking. Mensen bij wie de schulden nog op eigen kracht af te lossen zijn, evenmin. Voor hen zijn er andere, minder ingrijpende, maatregelen als budget-beheer en betalingsregelingen (met eventueel gedeeltelijke kwijtscheldingen) met afzonderlijke schuldeisers.